

Bagdi Róbert

Az Országos Községi Törzskönyvbizottság által meghatározott településnevek a Felvidék keleti peremén és használatuk a gyakorlatban

1. Bevezetés

Azoknak, akik a dualizmus kori Magyarország településszintű népességét kutatják, munkájukhoz fel kell használniuk a korszak népszámlálásait is. Ha a korszak utolsó (1910) összeírásán kívül bármelyik másik népszámlálással is foglalkoznak, azonnal szembesülnek egy, a kutatást jelentősen megnehezítő tényezővel. A települések névanyaga ugyanis, főleg a nemzetiségi területeken, nem egyezik meg az 1900. és az 1910. évről szóló kiadványokban, mert az 1898. évi IV. törvénycikk értelmében a 20. század első éveiben megtörtént a települések nevének törzskönyvezése. Minden kutatónak el kell döntenie, hogy milyen módon végzi el az egységesítést, amelynek több részeleme is van. Kiindulásként dönteni kell a közigazgatási keretekről is, például melyik beosztást érdemes követni a járásokat illetően, másodsorban meg kell határozni a helyesírást is, végül határozni kell arról is, hogy a korábbi vagy az újonnan létrehozott névanyagot érdemes használni.

A végső döntést nagyban befolyásolja, hogy az adott kutató melyik évet tekinti relevánsnak a saját vizsgálatait illetően. Mind az „eredeti” (19. századi, és az azt megelőző időszak), mind az új, törzskönyvezett nevezéktannak vannak előnyei és hátrányai. E sorok írója más kutatásaiban az 1910. évi közigazgatási beosztást és településneveket tekintette a kiindulási pontnak, jórészt helyesírási szempontok alapján, illetve az 1910. évi járások miatt, mert ez tükrözhetette leginkább a „központi szerepkörű település és vonzáskörzete” beosztást. Más kutatók, például ifj. Barta János *„Ha Zemplén vármegyét az útas vizsgálja”* című könyvében a Célkitűzések és feladatok fejezetének utolsó bekezdéseiben külön is foglalkozott a települések neveivel, módszertani szempontból pedig úgy döntött, hogy a rendezés előtti neveket használja, megtartva ezzel azok sajátos, több esetben archaikusnak tűnő helyesírását is. A dualizmus kori nevekkal kapcsolatban az alábbiak szerint összegezte véleményét: *„Elkerültem a dualista korszak végén kezdeményezett erőszakos helységnev-magyarítások sokszor torzszülött teremtményeit (pl. Kolbászóból Végaszó, Krivostyánból Gödrös, Sztakcsin Rosztokából Zubatag, Velopoljéből Szélesmező, Zamútóból Opálhegy, Zbojából Harcos stb.), mivel ezek ugyancsak megnehezítették volna a mai névazonosítást.”*¹

A kutatóknak tehát választani kell a kétféle nevezéktan közül, végeredményben csak az egyik formula válik számukra fontossá, míg a másikkal nem kerülnek szorosabb kapcsolatba. A 20. század elején ők is ugyancsak döntöttek arról, hogy a mindennapi élet során a településnevek melyik alakját (írásban melyik helyesírási formáját) használják. Ez még akkor is kijelenthető, ha a választásuk nem tudatos döntés volt, hanem csak a megszokott forma használata. Másrészt akár az is előfordulhatott, hogy az állampolgár esetleg nem is hallott a településnevek rendezéséről, továbbá, ha az egyén más településre költözött, akár a saját szülőfaluja új, hivatalos nevével sem találkozhatott. A másik oldalról az államhatalmat képviselő hivatalnokoknak viszont tudniuk kellett a hivatalossá tett településnevekről (a törvény egyetlen nevet nyilvánított hivatalossá, annak használatát kizárólagossá tette).

¹ Ifj. Barta 2009. 16.

E tanulmányunkban fő célkitűzésünk, hogy megvizsgáljuk, a 20. század első éveiben a törzskönyvezés mennyire érintette Zemplén, Sáros és Abaúj-Torna vármegye falvait, illetve a törzskönyvezett névalakok mennyire mentek át a köztudatba és a gyakorlatba. A Törzskönyvbizottság 1905-ben kiadott jegyzékei² és a népszámlálások által használt névállomány mellett forrásul a sátoraljaújhelyi 1906. évi anyakönyveket fogjuk használni, azon belül koncentrálni a születési helyekre. 1906 volt az utolsó év, amikor az állam által vezetett házassági anyakönyvekben még feljegyezték nemcsak a házasulandók születési helyét és honosságát, de mindezt megtették a szülei esetében is.³ A születési anyakönyvekben a megszületett gyermekek szüleinél ugyancsak rendelkezünk a születési helyre vonatkozó információval. A halálozási anyakönyvekben szintén feljegyzésre került minden elhunyt születési helye. Mivel Sátoraljaújhelyre nemcsak Zemplénből érkeztek bevándorlók, hanem a szomszédos vármegyéből is, így a vizsgálati területünket kibővítettük a két szomszédos vármegyére, Sárosra, illetve Abaúj-Tornára is, amelyek a legjelentősebb kibocsátó területnek bizonyultak. A településneveket tekintve elsődlegesen a törzskönyvezés eredményeként létrejött nevezéktan fogjuk használni, míg zárójelben jelezzük a rendezés előtti neveket, ha a mondatban szereplő névről nem derül ki egyértelműen, hogy melyik nevezéktan része.

2. A három vármegye földrajzi jellemzői

2.1. A három vármegye természeti viszonyai

Vizsgálatunk keretét három vármegye összesen 1091 települése fogja képezni. A három vármegye Magyarország északi részének keleti peremét alkotta. Területük a Tisza folyótól északra terült el, míg északon az országhatárt jelentő Kárpátok gerince határolta. A három vármegye legfontosabb jellemzőit külön-külön foglaljuk össze.

Zemplén vármegye területe 6301,58 km², míg lakossága 343194 fő volt 1910-ben. A 450 település alkotta vármegye az egyik legkülönlegesebb alakú közigazgatási egység volt az I. világháború előtti Magyarországon. Észak-déli irányban hossza kb. 160 km, míg nyugat-keleti kiterjedése (Középső-Zemplénben) csupán kb. 40 km volt. A vármegye határait a természetföldrajzi adottságok határozták meg. Zemplén határait egyrészt különböző hegységek jelölték ki, így északon a Keleti-Beszkidék, nyugatról főleg az Eperjes-Tokaji-hegység, míg Észak-Zemplén keleti felét a kelet-nyugati csapású Víhorlát határolta.⁴ A vármegye természetes határait képezték másrésztől különböző kisebb-nagyobb vízfolyások, közülük legfontosabb a Tisza, de délnyugatról kis szakaszon a Sajó és a Hernád is határolta. A terület vízrajza a domborzattal áll szoros kapcsolatban. Mivel a vármegye legészakibb része volt a legmagasabb, ezért minden vízfolyás egy irányba, délre haladt, a legyező alakú vízhálózat végül a Bodrognban egyesült és Tokajnál ömlött bele a Tiszába. A Bodrognak saját forrása nincs, hanem több kisebb folyó egyesüléséből jön

² A három említett jegyzék pontos címe: A) *Zemplén vármegye községei és egyéb lakott helyei hivatalos neveinek jegyzéke*. B) *Sáros vármegye községei és egyéb lakott helyei hivatalos neveinek jegyzéke*. C) *Abaúj-Torna vármegye községei és egyéb lakott helyei továbbá Kassa szah. kir. város egyéb lakott helyei hivatalos neveinek jegyzéke*. Bp., 1905. Kiadta: Országos Községi Törzskönyvbizottság.

³ 1907-től csak a házasulandók legfontosabb személyes adatai kerültek bele a korábbi évekhez képest egyszerűsített formátumú anyakönyvekbe.

⁴ Borovszky [é. n.] 1.

létre, közülük a Tapoly és Ondava ugyan Sáros vármegyében eredt, de Észak-Zemplénen végigfolyva, végül Kisbosnya alatt egyesültek. Számos kisebb patakot is felvettek, ezek közül legjelentősebbnek az Ondava bal parti mellékpatakja, az Olyka tűnik. A Laborcnak Zemplén legészakibb településének (Nagycsertész) a határában volt a forrása. A vármegye természeti viszonyaira az észak felé fokozatosan emelkedő tengerszintfeletti magasság volt a legjellemzőbb.

Sáros vármegye Zempléntől nyugatra helyezkedett el, területe 3652 km², míg lakossága 174620 fő volt 1910-ben, továbbá 379 településsel rendelkezett. E közigazgatási egységet már kizárólag hegyvidéki jellegű táj jellemezte, a települések lényegében a kisebb-nagyobb patak- és folyóvölgyekben húzódtak meg. A folyók közül a már említett Ondava és Tapoly felső folyása érintette a vármegyét, annak északkeleti részén délkeleti irányba haladva folyt át Zemplénbe.⁵ A vármegye középső részét azonban a dél irányba haladó Szekcső uralta, amelynek völgye másrészt a fő közlekedési tengelyt is kijelölte, végül Eperjestől délre a Tarczába ömlött. Meg kell továbbá említenünk a Hernádot, amely Szepes vármegye felől érkezett, és Sáros délnyugati szegletét érintette kanyargós völgyével. A Kassa-Igló közötti vasútvonal is e völgyben épült meg. Sáros északnyugati részét érintette továbbá a Poprád, amely Szepesben eredt, de rövid szakaszon a Héthársi járás néhány települését is érintve Lengyelország felé veszi az irányt. Az egyetlen folyó a Kárpát-medencében, amely ugyan itt ered, de nem a Duna vízgyűjtő területéhez tartozik.

Abaúj-Torna vármegye Zempléntől nyugatra, míg Sáróstól délre feküdt. 1910-ben területe 3326 km², lakossága 202288 fő volt, és összesen 262 település tartozott hozzá. Történetileg két különálló, de szomszédos közigazgatási egység volt, közülük Torna vármegye az egyik legkisebbnek számított az országban, így a 19. század során többször is összevonták Abaújjal, végül az 1881. évi XX. tc. véglegesítette az egyesítést. Abaúj-Torna déli része ugyancsak sajátos határral bírt, ennek oka, hogy a Sajó és a Hernád ék alakban tartott össze, és közrezárta a Cserehátat. A dombsági jellegű táj, a Cserehát lényegében Abaújhoz tartozott, annak déli részét a Szikszói járás tette ki, míg északi részét a Cserehádi járás. A vármegye határait keleten az Eperjes-Tokaji-hegység jelölte ki, a nyugati oldalon, az északi oldalról a Gömör-Szepesi-Érchegység magasodott.⁶

A három vármegye településhálózatát a természetföldrajzi viszonyok határozták meg. A dombsági és a hegyvidéki jellegű tájakon rendszerint a vízfolyások mentén sorakoztak a többnyire alacsony (több esetben 1000 fő alatti) lélekszámú kis falvak. Azt, hogy Sáros vármegye mennyire aprófalvas településszerkezettel rendelkezett, mutatja az a tény is, hogy a vármegye 379 településéből csupán 17-nek haladta meg a lélekszáma az 1000 főt 1910-ben. Ráadásul Kiszteben rendezett tanácsú városnak is csupán 3288 fős népessége volt 1910-ben. A vizsgált területen nagyobb (akár néhány ezer fős) lélekszámú településeknek egyrészt a déli, már alföldi jellegű táj (Zemplén) falvai, illetve a központi szerepkörű (többnyire járásközpontok) települések számítottak.

A három vármegyét tekintve öt település helyezkedett el a településhierarchia csúcsán, közülük is kiemelkedett Kassa, Abaúj-Torna székhelye, amely törvényhatósági jogú városnak számított, így a legszűkebb elitnek számító 31 legfontosabb város tagja volt, lakossága 1910-ben 44211 főt tett ki. További négy település jogilag rendezett tanácsú városnak számított: a zempléni vármegyeszékhely, Sátoraljaújhely (1910-ben 19780 fős

⁵ Borovszky [é. n.] 3.

⁶ Borovszky 1896. 266.

népességgel), továbbá Sárosban a vármegyeszékhely, Eperjes (1910-ben 16323 fős népességgel), és két kisebb sárosi járásszékhely, Bártfa (1910: 6578 fő) és Kisszeben (1910: 3288 fő).

2.2. A három vármegye nemzetiségi viszonyai

A három vármegye nemzetiségi viszonyait a *Magyar Statisztikai Közlemények* 42. kötetében közzétett adatok alapján mutatjuk be.⁷

Zemplén vármegye anyanyelvi összetétele az alábbiak szerint alakult 1910-ben: 56,5% magyar, 27% szlovák, 11,5% ruszin, 3% német, 2% egyéb. A magyarok a népesség többségét adták a Szerencsi járásban (99,2%), a Tokaji járásban (98,6%), a Sárospataki járásban (98,8%) és a Bodroghközi járásban (99,6%). A magyar-szlovák nyelvhatár a sátoraljaújhelyi járás északi részén haladt át, e járásban az össznépesség 79,1%-a volt magyar anyanyelvű, így 90% fölötti magyarsággal bírt a járás 41 településéből 22, ugyanakkor egy falu sem akadt, ahol a szlovákság 90% fölötti aránnyal rendelkezett volna. Az északabbra fekvő járásokban a szlovákság vette át a dominanciát, így a Nagymihályi járásban már 68,3% volt a szlovák anyanyelvűek aránya, de még volt négy magyar többségű falu is (Abara, Deregyő, Kistráska és Nagyráska). 15 faluban a szlovákok 90% fölötti arányt értek el. A Gálszécsi járás ugyancsak szlovák többségű volt (66,1%), 90% fölötti magyarsággal rendelkező falu egy sem akadt a járásban, noha járásszinten 29,5% volt az arányuk. A szlovákok éltek többségben a még északabbra eső járásokban, így a Varannóiban (72,1%) és a Homonnaiban (69,2%), míg a Sztropkói járásban a relatív többséget alkották (46,7%). A Mezőlaborci és a Szinnai járásban a ruszinok éltek többségben (78%, illetve 68,6%), az utóbbiban a szlovákok számítottak a második legfontosabb csoportnak (20,3%).

Sáros vármegyében a lakosság összetétele az anyanyelv alapján az alábbiak szerint alakult: 58% szlovák, 22% ruszin, 10% magyar, 5% német, 5% egyéb. A szlovákok tették ki a népesség többségét a Bártfai járásban (60,8%), az Eperjesi járásban (90,3%), a Giráltyi járásban (90,3%), a Kisszebeni járásban (77,5%) és a Lemesi járásban (88%), míg a Héthársi járásban relatív többséget alkotva kevéssel 50% alatt maradt az arányuk. Sáros vármegyében a ruszinok voltak a második legnépesebb csoport, olyannyira, hogy a Felsővízközi járásban 91,8%-os többségben éltek. A Héthársi járásban a népesség kissé több mint egyharmadát alkották úgy, hogy 13 faluban 90% fölötti volt az arányuk. A magyarság egy településen sem tudott a legnépesebb csoporttá válni, a legmagasabb arányszámot Girálton érték el 38%-kal.

Abaúj-Torna vármegyében a népesség anyanyelvi összetétele az alábbiak szerint alakult: 77,5% magyar, 18% szlovák, 3% német, 1,5% egyéb. A vármegyében a magyarok alkották a többséget a Csereháti járásban (80,5%), a Füzeri járásban (60,4%), a Gönczi járásban (99,4%), a Szikszói járásban (98,8%) és a Tornai járásban (95,9%). Egyetlen járás akadt, a Kassai, ahol a magyarok a népesség csupán nem egész 40%-kát alkották (3 fő kellett volna a 40%-os arány eléréséhez). E járásban a magyarok 7 településen érték el a 90%-os arányt: Abaújszínán, Buzinkán, Hernádszurdokon, Hidasnémetiben, Miglécnémetiben, Nagydán és Tornyosnémetiben, míg egyszerű többséget (50% feletti arányt) további 9 településen alkottak. A Kassai járásban a szlovákok alkották a többséget 56,8%-kal, viszont 90% feletti többségben csupán 10 településen éltek, az 1910-ben hivatalos

⁷ Népszámlálás 1912. 880.

néven megnevezve őket (zárójelben a törzskönyvezés előtti név): Alsótőkés (Alsó-Tőkés), Baska (Baska), Benyék (Benyék), Felsőtőkés (Felső-Tőkés), Hernádtihany (Tihany), Izdoba (Zdoba), Kassabéla (Kassa-Béla), Kassaújfalu (Kassa-Ujfalu), Rás (Rás) és Szilvásapáti (Szilvás-Apáti). A szlovákok a járás 26 további településén alkották a népesség legalább felét.

3. A településnevek törzskönyvezése és szakirodalma

3.1. Településnevek 1898-ig

Magától értetődő, hogy minden településnek van történetileg kialakult neve, amely a helybeli lakosság révén alakult ki tájékoztató, jellemző, helymeghatározó jelleggel.⁸ A lakosok aligha tudtak arról, hogy volt másik, hasonló vagy ugyanolyan nevű település az országban, így végeredményben „tarka összevisszaság”⁹ alakult ki a neveket illetően. A Felvidék keleti peremén a településeket döntő többségében a középkorban alapították, jellemzően a 14–15. században.¹⁰ A 18. században már csak néhány telepés, főleg német nyelvű falut alapítottak, példaként Hercegkút (1904 előtt: Tracsonfalva – Sárospataki járás, Zemplén) említhető meg, amelyet 1750-ben telepített a Trautsmann hercegi család. A 18. század végére néhány kivételtől eltekintve kialakult az a településhálózat és névállomány, amely jellemző volt a 19. század végén is. A település-névadás korszakolásában a rendszertelen névadás első szakaszának hívjuk a 18. századtól 1873-ig tartó szakaszt. E szakaszban települések átnevezésére ritkán került sor, de példaként meg lehet említeni az ország más tájegységéről a bánsági Kiszombort, amely 1857-től használta hivatalosan a Kis- előtagot, megkülönböztetésül a bácskai Zombor szabad királyi várostól.¹¹

A rendszertelen névadás második szakaszát az első hivatalos helységnévtár megjelenésétől, 1873-tól számítjuk, míg a korszak végét az 1898. évi IV. törvénycikk határozta meg. E szakaszban új falu telepítésére országosan is meglehetősen ritkán, míg a vizsgált területen egyáltalán nem került sor. A 19. század utolsó harmadában mintegy 12 ezer település létezett Magyarországon, de számtalanszor előfordult, hogy egy vagy több település azonos nevet viselt, továbbá egyes településeknek több neve is használatban volt abban az esetben, ha például több etnikum élt az adott településen. A formailag meg egyező településnevek közül például országszerte 18 Kisfalud, 13 Csehi, 9 Almás, 5 Szent-erzsébet nevű település volt bejegyezve az 1863. évi helységnévtárban.¹² A különböző helyesírás alapján képezett alakok tovább növelték a variációk számát. E szakaszban egyes elvek szerinti, felülről irányított településnév-rendezésre nem került sor, viszont helyi, vármegyei szinten számos kisebb változtatásra is sor került, különféle helyi okok vagy például a vasúti közlekedés megszervezése miatt.

⁸ Szabó 1966. 132.

⁹ Uo. 135.

¹⁰ A magyar faluhálózat a 15. század végére elnyerte végleges képét, és kb. 20–21 ezer falvat foglalt magában, közülük 18–19 ezer lehetett az élő település. Szabó 1966. 70.

¹¹ Kókai 2007. 34–35.

¹² Jeneyné-Tóth 1997. I.

Zemplénben, a Hernád közelében fekvő, eredetileg Hoporty néven ismert falvat például 1881–82-ben, az áradások miatt áttelepítették, és a Sóstófalva elnevezést kapta.¹³ A honfoglalás 1000. évfordulójának közeledtével erősödtek a nemzeti érzelmek, ez hatással volt néhány település nevére is. Kis-Bányácskát 1887 óta hívják hivatalosan Széphalomnak, noha már Kazinczy Ferenc is így nevezte, és ez a név a 19. század folyamán hamar meggyökeresedett a köztudatban is. Néhány település magyaros, vagy magyarosabb nevet kapott a millennium jegyében, 1895-ben Petrahót Bodrog-Halásszá (Sárospataki j.) nevezték át.¹⁴ Névadóként a területen már korábban létezett Halász nevű település szolgált, amelynek neve csak dűlőnévként maradt fenn. Hangzásbeli átalakítás folytán Szmolnyikot Zemplén-Szomolnokká (Szinnai j.) keresztelték át. Az egyéb típusú korrekciók közé tartozik, hogy 1889-ben alakították ki a zempléni falu, Mező-Zombor (Szerencsi j.) nevét, utalva a falu jellegére. Zemplénben két Dobra is volt, így a Varannói járásbeli kapta a Nagy- előnevet, mert nagyobb volt a Királyhelmeci járásbelinél (Kis-Dobra).¹⁵ Abaúj-Tornában sor került például Kápolna-, Sándor- és Sziget-Bölzse (Kassai j.) egyesítésére, és Három-Bölzsének keresztelték el.¹⁶ Pusztá-Vendégi új neve Gagy-Vendégi (Csereháti j.) lett a szomszédos községekre is utalva, mert elnevezése így nem utalt arra, hogy elhagyott, pusztá jellegű terület lenne.¹⁷

3.2. A települések nevének törzskönyvezése

Magyarországon a dualizmus korában, a modernizáció jegyében érett meg a helyzet arra, hogy a települések történetileg kialakult nevét rendszerezzék, mert az azonos nevű települések egyre többször zavart keltettek a hétköznapi életben, így különösen a postai vagy a távírdai szolgáltatásban, továbbá a vasúti közlekedésben, a katonai térképek szerkesztésében stb.

Maga a folyamat, amit hivatalosan a településnevek törzskönyvezésének hívunk, jól szemlélteti az I. világháború előtti évek Magyarországának viszonyait, hiszen a modernizáció és a nemzetiségi kérdés összefonódásának tanúja, így magában hordozta az ellentétek kiéleződésének lehetőségét.

Az 1898. évi IV. törvénycikk rendelkezett az Országos Községi Törzskönyvbizottság felállításáról, amelynek feladata volt megállapítani, hogy minden településnek csak egy hivatalos neve legyen. E cél elérése érdekében a már létező településneveket előnevekkel vagy esetleg új nevekkkel látták el, továbbá az újonnan megalakítottakat (és az egyesítések révén létrejövőket is) el kellett nevezniük, a hivatalos helyesírás megállapítása mellett.

A Törzskönyvbizottság a használatban lévő településnevek begyűjtésével kezdte meg munkáját, amelyeket aztán községi ívekre vezettek. Az elkészült íveket visszaküldték a vármegyéknek, amelyek kiegészíthették, majd helyben javaslatot tettek a hivatalos névre is. A visszaérkezett lapokat a bizottság szétoztotta tagjai között, és az észrevételek után megküldték az Országos Levéltárnak. A törzskönyvbizottság az összes település ilyen

¹³ Mező 1982. 77.

¹⁴ Uo. 105.

¹⁵ Uo. 109.

¹⁶ Uo. 81.

¹⁷ Uo. 109.

formájú véleményezése után alakította ki szakvéleményét. Ezt a véleményt aztán minden érintettnek el kellett fogadnia (pl. vármegye). Legvégül a belügyminiszternek kellett szentesítenie a kész javaslatot.¹⁸

A Törzskönyvbizottság csupán egyetlen vármegyét tárgyalt egyszerre, de minden esetben ügyelt arra, hogy az azonos településnevek tárgyalására is sor kerüljön, így például Bács-Bodrog vármegye 126 települése mellett további más vármegyében fekvő 243 község nevét állapították meg.¹⁹ „A tárgyalásnak ez a sorrendje azért szükséges, hogy több azonos nevű községre nézve egyszerre lehessen mérlegelni, melyik közülük a legfontosabb, s melyik tartsa meg nevét változatlanul...”²⁰ Elsőként Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye készült el 1900-ban, majd Békés, Jász-Nagykun-Szolnok, Hajdú és Heves vármegyék 1901-ben, majd következett a többi vármegye is, elsőként északi irányba haladva, a katonai vezetés kívánságával összhangban. A Felvidék keleti peremén Zemplén vármegye 1904-ben, míg Abaúj-Torna és Sáros vármegye 1905-ben kapott törzskönyvezett településneveket. Az I. világháború kitöréséig összesen 59 vármegye készült el, a kimaradt négy vármegye (Árva, Fogaras, Hunyad és Liptó) települései már nem kaptak hivatalos elnevezést.²¹

3.3. A településnevek kutatásának szakirodalma

A településnevek kutatása jelenti a nyelvészek és a történészek között a legszorosabb kapcsolódási pontot. Nem kívánunk a nyelvészeti névkutatásokról teljes bibliográfiát adni, ezt a munkát elvégezte Hoffman István a *Magyar helynévkutatás 1958–2002* című munkája révén.²²

Ha egy adott település esetében nem állnak rendelkezésre írott források, ami a 13. századot megelőzően gyakorinak számít, akkor a település nevéből is következtethetünk az alapításának körülményeire. A név alapján „a történeti-földrajz belőlük következtethet a táj több száz, esetleg ezer évvel ezelőtti arculatára”.²³ E témakörön belül a történészek számára a törzsi nevek álltak leginkább az érdeklődés középpontjában.²⁴

A települések hivatalos névadása ugyanakkor nem tartozott/tartozik a kutatók kiemelt kutatási témái közé. A rendezés folyamatával párhuzamosan, a kortársak először csak tudatták magát aényt (például Buday László), majd a folyamat előrehaladtával mindinkább értelmezni/elemezni kívánták a megalkotott neveket (pl. Tasnádi Nagy Gyula),²⁵ de összességében a napvilágot látott publikációk száma nem tűnik magasnak. A 20. század folyamán megjelent nyelvészeti tanulmányok, illetve szakkönyvek rendszerint csak megemlégették e neveket. Lőrincze Lajos viszont úgy vélte, hogy a vizsgálatokban nem

¹⁸ Jeneyné-Tóth 1997. VI.

¹⁹ Buday 1906. 226.

²⁰ Jeneyné-Tóth 1997. VIII.

²¹ Az említett négy vármegye több településével kapcsolatban is megszületett a végleges határozat, mivel nevük megegyezett vagy hasonló volt egy korábban tárgyalott település nevéhez. Ezek azonban soha nem emelkedtek törvényerejűvé. Jeneyné-Tóth 1997. IX.

²² Hoffmann 2003. 280.

²³ Kálmán 1988. 127.

²⁴ Mintegy 300 törzsi helynévvel rendelkezünk. Kristó 1977. 219.

²⁵ Nagy 1914. 1–10.

mellőzhetőek.²⁶ Kálmán Béla például *A nevek világa* c. könyvében annyit írt a helynevekről, hogy a települések „*túlnyomórészt természetes módon*” kapják a nevüket.²⁷ „*A természetes, kollektív névadástól meg kell különböztetni a mesterséges névadást, amikor valamely hatóság (állam, tartomány, község, város vezetősége) tudatosan, névadási szándékkal nevez el, vagy kérésztel át valamely települést, hidat, erdőt, hegycet, de leginkább utcát.*”²⁸

Egyetlenegy kutató, Mező András nyelvész akadt, aki viszont tudatosan a hivatalos névadással is foglalkozott.²⁹ A munka részét képezte, hogy 1872 és 1970 között a mindenkor belügyminiszter vonatkozó iratait, illetve a Törzskönyvbizottság mintegy 90 csomónyi dokumentumait is áttekintette. Tipizálása során csoportokba rendszerezte a hivatalos neveket, amelyeket további levéltári „mélyfúrással”, 10 vármegye településneveivel vissza is ellenőrizt. A településnevek rendezése esetében az alábbi definíciót fogalmazta meg: „*Hivatalos névadásnak nevezem tehát a hivatalos név létrehozására irányuló folyamatot, akár a korábbi közösségi név újraalkotására (hivatalossá tételére) korlátozódik ez a tevékenység, akár pedig mesterséges úton állítanak elő új nevet.*”³⁰

A témában megjelent első publikációi során előbb a Törzskönyvbizottság által létrehozott neveket értékelte, hogy milyen célnak kellett megfelelniük. A fő cél a „*tökéletes tulajdonnévrendszer létrehozása volt*”,³¹ de emellett számos egyéb szempontnak is meg kellett felelni. Az új településnévnek egyrészt meg kellett felelnie a magyarosság kritériumainak (Phönixhuta ezért kapta a Főnixszhuta nevet – Sáros vármegye, Eperjesi j.). Történetileg hitelesnek kellett lennie, illetve a névnek tükröznie kellett valamely fontos helyi jellemzőt/körülményt (Trauczonfalvát így keresztelték át Hercegkúttá – Zemplén vármegye, Sárospataki j.). Szabatosnak is kellett lennie, így, ha lehetőség volt rá, akár még a név rövidítésére is sor kerülhetett, például Bodrog-Sára nevéből elhagyták a folyó nevét, mert egyetlenegy település viselte a Sára nevet az országban, így megkülönböztető jelzőre nem volt szükség. A lokalizálhatóság ugyancsak fontos szempont volt, például a Varannói járásbeli Mogyoróska a Tapoly folyó mellett feküdt, így a „Tapoly” előtaggal bővült neve, ami pontosította, megkülönböztette földrajzi fekvését. A különböző elvek egy-egy település nevében egyszerre is érvényesülhettek, így a Mogyoróska nevet még rövidítették azzal, hogy a kicsinyítő képzőt elhagyták, a végeredmény így Tapolymogyorós lett. Ráadásul Abaúj-Tornában, a Gönci járásban egy Mogyoróska elnevezésű falu feküdt, melynek nem változott meg a neve a törzskönyvezéskor, így a két név jobban megkülönböztethetővé vált. Jelzők alkalmazására főleg a magyarok által lakott települések esetében került sor, országosan például a Tisza neve számos település elnevezésébe belekerült, közülük Zemplénből Tiszalúc említhető meg. Megjegyezzük, ha a rendezés eredeti céljait tekintjük – az „*egy településhez egyetlen hivatalos név tartozzon, ami különbözik minden más névtől*” –, akkor

²⁶ „*Való, hogy a mesterséges úton keletkezett nevek jó része a művelődés- vagy helytörténeti, nyelvjárási, szóföldrajzi, néplélektani stb. kutatásoknál vagy egyáltalán nem, vagy csak igen nagy kritikával ártérteklve alkalmas. A mi vizsgálatunkban azonban a névanyag nem eszköz, nem más tudományág szempontjából, hanem önmagáért érdekel bennünket, ezért vizsgálatunkban nem mellőzhetjük. Meg kell állapítanunk helyét a magyar földrajzi nevek között: mi a »mesterséges« elnevezés, miben különbözik a »természetes« elnevezéstől, milyen korban kezdődik, hol, mik a kialakulásnak az okai, körülményei, lehet-e koronként, helyenként különbséget tenni az egyes mesterségesen alakult névformák között stb.*” Lőrincze 1967. 23.

²⁷ Kálmán 1988. 125.

²⁸ Uo. 126.

²⁹ Hoffmann István megfogalmazása szerint az első olyan nagyszabású mű, amely a gyakorlatban is bizonyította a helységnévvadás jelentőségét. A folyamat nyelvi jellegzetességeit tipizálva bizonyította, hogy a természetes és a mesterséges névvadás nagyon sok lényegi egyezést mutat. Hoffmann 2003. 158.

³⁰ Mező 1972. 55.

³¹ Uo. 60.

ezt az elvet kellett volna alkalmazni minden esetben. Jelzőként alkalmazták a vármegyék neveit, de további lehetőségként például nagyobb vízfolyások, hegységek, városok nevei is előtagként szolgáltak. Tematikus térképünkön (lásd 1. számú térkép) e csoportot külön is megkülönböztettük. Az etimológiai világosság ugyancsak fontos szempontnak számított, ennek értelmében kötelező volt a települések nevének egybeírása. Például a korábban Márk-Csemernyének (Zemplén, Nagymihályi j.) hívott település nevéből ezért tűnt el a kötőjel. Tematikus térképünkön (lásd 1. számú térkép) e csoportot ugyancsak önálló csoportként kezeljük. A törzskönyvezés ebben az esetben csak annyit jelentett, hogy a településneveket más helyesírási elv szerint kellett írni. A kötőjelek alkalmazásának eltörlése nagyobb arányban érintette a magyarok által lakott településeket.

	Az alaptag változtatása	Példa
1.	helyesírási változtatás (6 altípus)	Főnixhuta → Főnixszhuta (Sáros)
2.	hangzásbeli átalakítás (8 altípus)	Prócs → Porócs (Sáros)
3.	helyettesítés (6 altípus)	Tapolybisztra → Tapolybeszterce (Sáros)
4.	történeti nevek felelevenítése (7 alt.)	Mergeska → Mérgesvágása (Sáros)
5.	az idegen nevek lefordítása (7 alt.)	Stefuró → Istvánd (Sáros)
6.	változtatás új névadó alapján (7 alt.)	Siba → Szekcsőalja (Sáros)
7.	az alaptag alaktani változtatása (7 alt.)	Dukafalu → Dukafalva (Sáros)
	A jelző megváltoztatása	Példa
1.	a jelzővel való differenciálás (13 alt.)	Rosztoka → Végrosztoka (Sáros)
2.	a jelző kicserélése (12 altípus)	<i>Ung: Felső-Remete → Jeszenőremete</i>
3.	a jelző lefordítása (1 altípus)	<i>Ung: Polena-Huta → Mezőhuta</i>
4.	a jelző átalakítása (1 altípus)	Tapli-lucska → Tapolylucska (Zemplén)
5.	a jelző elhagyása (2 altípus)	<i>Bereg: Mező-Tarpa → Tarpa</i>
6.	elemkicserélés típusváltással (2 alt.)	<i>Bereg: Beregszász-Vég-Ardó → Beregardó</i>
	Kombinált változtatások	Példa
1.	helyesírási változtatás (3 altípus)	Lipova → Tapolylippó (Sáros)
2.	hangzásbeli átalakítás (4 altípus)	Vagrinec → Felsővargony (Sáros)
3.	helyettesítés (4 altípus)	Lukavicza → Kislankás (Sáros)
4.	történeti nevek felelevenítése (8 alt.)	Viszlava → Kisvajszló (Sáros)
5.	idegen nevek lefordítása (7 altípus)	Gribo → Kisgombás (Sáros)
6.	elnevezés új névadás alapján (2 alt.)	<i>Bereg: Kis-Rosztoka → Felsőbatárszeg</i>
7.	az alaptag alaktani változtatásai (9 alt.)	Német-Jakabvágás ³² → Jakabvágása (Sáros)
8.	egyéb változtatások (1 altípus)	<i>Szepes: Kalyava → Szepeskárolyfalva</i>

1. táblázat. A megváltoztatott nevű települések rendszerezése.

(Forrás: Saját szerkesztés Mező András alapján.)

³² A soltészek által alapított falvak nevébe sokszor a „lehota” vagy a „volva”, a német nyelvben a „hau” vagy a „häu”, a magyar névben pedig a „vágás” szó került. Szabó 1966. 116.

Mező András összegző munkája 1982-ben látott napvilágot *A magyar hivatalos helység-névadás* címmel. Ebben a munkájában a megváltoztatott neveket többféleképpen differenciálta grammatikai szempontból, végül három főcsoportot különített el. Az alaptag változtatása (A) főcsoporton belül 7 típust, azon belül összesen 48 altípust különített el. A jelző megváltoztatása (B) főcsoporton belül 6 típust, azon belül 31 altípussal számolt. A harmadik főcsoport esetében (C) 8 típus összesen 38 altípusát határozta meg. Az 1. táblázatban egy-egy példa segítségével mutatjuk be a különböző típusokat, elsősorban Sáros vármegyéből kívántunk példákat megadni, mert majd minden típus előfordult a vármegyében (lásd 1. táblázat), amely kategória esetében ez nem volt lehetséges, ott Zemplénből választottunk példákat, ha még így is akadályokba ütköztünk, akkor egy közeli vármegyéből kerestünk további példákat.

3.4. *A törzskönyvezett településnevek osztályozása a három vármegyében*

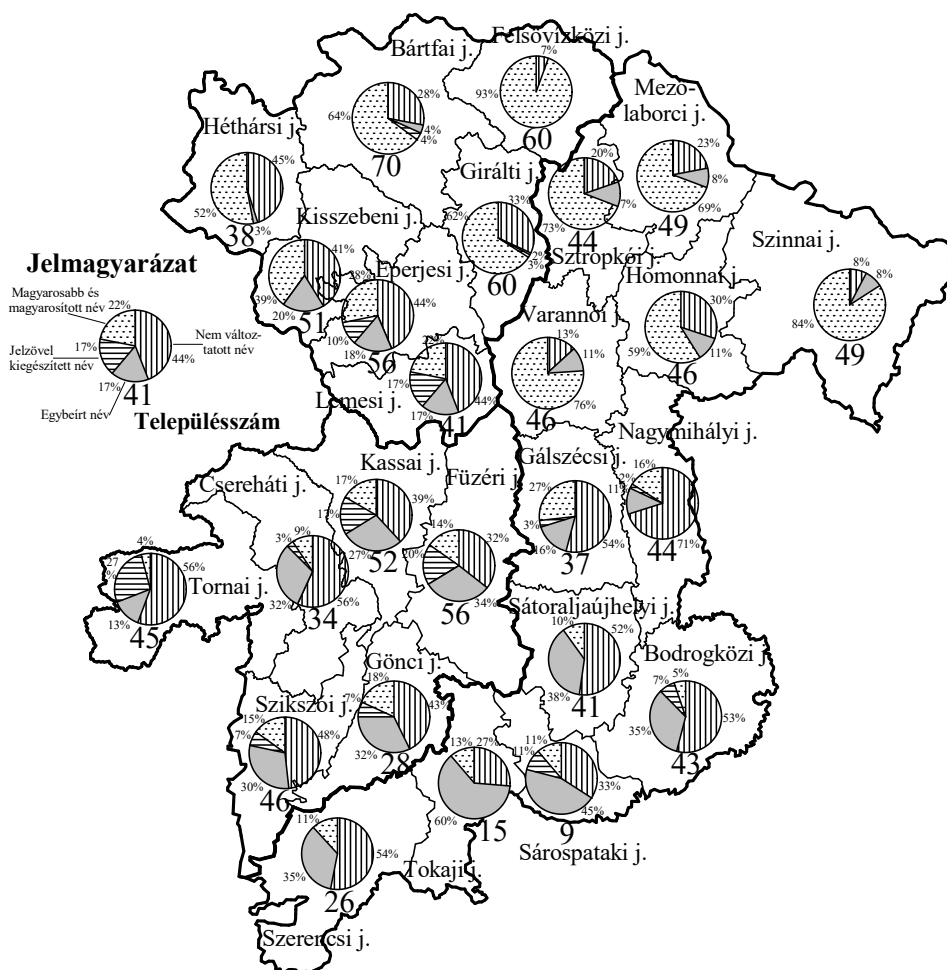
Az Országos Községi Törzskönyvbizottság Magyarország majdnem minden településének megállapított egy hivatalos nevet. Ennek kétféle módja volt, vagy a már használt nevet tették hivatalossá, vagy a nevet megváltoztatták. A 12 ezer település közül több mint a felét érintette a törzskönyvbizottság tevékenysége. Helyi szinten nem változott meg a neve Zemplén vármegyében a 450 település közül 161-nek (35,8%), Sáros vármegyében 378 településből 125-nek (33,1%), míg Abaúj-Tornában 262 településből 116-nak (44,3%). Tematikus térképeinken (lásd 1. és 2. térkép) csak az 1898 utáni rendezés során kialakított nevet értékeltük, majd ábrázoltuk térképeinken, így a 4.2. alfejezetben külön is kiemelt változtatásokat nem számítottuk hozzájuk, mert még a Törzskönyvbizottság tevékenysége előtt (1898 előtt) kapták meg neveiket. A magyarok által lakott járásokban jellemzően 50% körül alakult azon települések aránya, amelyeknek nevét semmiféle változtatás nem érte. A legmagasabb arányt (70,5%) azonban a zempléni Nagymihályi járás érte el, ahol a szlovákok éltek többségben. Ennek oka több tényező együttes hatása lehetett. Egyrészt a kiindulási alapot olyan névállomány jelentette, amely összességében kétféle egyedi volt ahhoz, hogy alig legyen hasonló hangzású település az ország más részén. Mivel a terület igen közel volt a magyar-szlovák nyelvhatárhoz, a magyar nyelv hatása erős lehetett a századok során.³³ A török hódítás előtt még számottevő magyar népessége is lehetett a területnek, a hódoltság korában intenzív vándorlás is érinthette a területet.³⁴ Végeredményben a Nagymihályi járásban szlovákok éltek, olyan falvakban, amelyek neve a magyar nyelv szókészletében sem hangzott idegennek, így nem változtatták meg őket.

Országosan 2693 településnév esetében törölték el a kötőjeles írásmódot, így minden tagot egybe kellett írni. Bár a települések nagyobb része elfogadta az új helyesírást, néhányan fellebbeztek a korábbi forma megtartása végett, például az ország más tájairól, Nagykanizsát vagy Tisza-Burát lehet megemlíteni. A kötőjeles írásmód eltörlése főleg a magyar anyanyelvűek által lakott falvakat érintette. Zemplénben 86 települést (19,1%), Sárosban 33 falvat (8,7%), míg Abaúj-Tornában 73 (28%) települést érintett ez a szabály. Ha az arányokat járásszinten vizsgáljuk, a magyarok által lakott közigazgatási egységekben jellemzően a települések egyharmada esett e szabály alkalmazása alá. Az országhatáron vagy ahhoz nagyon közel fekvő járásokban került sor a legkevesebb kötőjel eltörlésére.

³³ Kovács 1938. 570.

³⁴ Bővebben lásd Kniezsa István kutatásait. Kniezsa 1941. 42–55.

Sárosban, például a Giráltyi járásban a 60 település közül 2 volt érintett (3,3%), a Héthársi járásban 1 település (2,6%), a Bártfai járásban is csak három (4,2%). Észak-Zemplénben hasonló arányok alakultak ki, a Szinnai és Mezőlaborci járásban 4–4 (8,2–8,2%), míg a Sztropkói járásban 3 (6,8%) falu nevét módosították így. Egy járással délebbre, a Varannói és a Homonnai járásban 5–5 település nevét írták egybe (10,9–10,9%). A három vármegye járásai között számszerűleg a legtöbb kötőjellel (19) eltörlésére a Füzeri járásban (Abaúj-Torna) került sor (33,9%), továbbá Zemplénben a Bodrogi járásban és a Sátorajaujhegyi járásban, 15–15 esetben (34,9%, illetve 35,7%). Sáros vármegyében 10–10 esettel került a vármegyei lista élére az Eperjesi és a Kisszebeni járás (17,5%, illetve 19,6%).

1. térkép. Az Országos Községi Törzskönyvbizottság javaslata alapján hivatalossá tett településnevek osztályozása Zemplén, Sáros és Abaúj-Torna vármegyékben, járásonként.

(Forrás: Saját szerkesztés.)

Országosan 4435 település kapott új nevet, közülük 35,2%-nak jelzővel bővült a neve. Jelzőként szolgálhatott bármely, a közelben található földrajzi név, ami a szűkebb

földrajzi térre lokalizálhatóságot elősegítette. Megjegyezzük, hogy ha a településnevek rendezésére csupán távírdai, postai, vasúti stb. szempontból került volna sor, akkor elegendő lett volna a jelzővel bővíteni a neveket, például a vármegye neve lehetett volna a legkézenfekvőbb megoldás. Vizsgálatunkban mi azokat a változtatásokat tekintettük jelzővel való bővítésnek, amikor egy helyi vízfolyás, egy közeli hegység vagy város, esetleg a vármegye neve (tehát valamilyen létező földrajzi név) vált a településnév részévé. A három vármegyében azonban ezek a nevek csupán egy kisebb csoportot képeztek. Zemplénben mindösszesen 6 falu (1,3%), Sárosban 17 falu (4,5%), míg Abaúj-Tornában 38 falu esetében (14,6%) került sor jelzők alkalmazására. A jelzővel bővített településnevek nagyobb előfordulási eséllyel estek a magyarok által lakott területre, igaz a Szerencsi és Tokaji járásban egy sem volt közülük. Viszont Zemplénben, a Bodroghözben három település (7%) nevét is így bővítették (Bodrogszentes, Bodrogszentmária, Zemplénagárd), de a környező járasok mindegyikébe esett egy-két jelzővel bővített településnév, például: Tiszakarád (Sárospataki járás), Szécsegres (Gálszécsi járás), Zemplénszuha (Nagymihályi járás). Az öt legészakibb fekvésű zempléni járásban egy jelzővel bővített település sem akadt.

Sárosban, a Lemesi és az Eperjesi járásban 6, illetve 7 jelzős nevet is meghatároztak, például: Eperjesenyicke, Sárosbuják, Sárosiszip, Tapolykomlós, Tarcaszentpéter, Sebessalgó, illetve Hernádszentistván, Hernádszokoly, Sárosberettő, Sárosbogdány, Sároskisfalu, Sároskőszeg és Sárosófalu. A Kisszebeni, a Héthársi és a Felsővízközi járásban egy ilyen település sem akadt.

Abaúj-Tornában járásonként 1 és 12 között változott a jelzővel bővített településnevek száma, a Csereháti járásban volt a legkevesebb, ami egyetlenegy falut, Gagyapátit jelentett. A Tornai járásban volt a legmagasabb a számuk (12): Ájfalucska, Bódvarákó, Bódvaszilás, Szádalmás, Szádudvarnok, Tornabarakony, Tornagörgő, Tornahorváti, Tornakápolna, Tornanádaska, Tornaszentandrás, illetve Tornaszentjakab. Az 1. számú térképünkön a harmadik elkülönített csoportot a jelzővel bővült nevek adták.

Az eddig nem említett esetekben vagy kisebb-nagyobb mértékben módosított formában törzskönyvezték a települések nevét, vagy teljesen megváltoztatták azt. E településnevek közös jellemzője, hogy magyarosabbakká váltak. Az 1. számú tematikus térképünkön egy csoportként kezeltük őket, mivel nem kívántunk különbséget tenni közöttük nyelvtani szempontból, hiszen Mező András már meghatározta az osztályozási szempontokat. A magyarosabb hangzás kialakítása érintette a magyar-szlovák nyelvhatártól délre fekvő falvak egy részét is, de arányuk alacsonyabb volt a nyelvhatártól északra fekvő járasok településeitől. Terjedelmi okok miatt az összes települést nem tudjuk felsorolni csoportonként, illetve osztályozott típusonként, de jellemzőnek gondolt példákat fogunk megnevezni az egyes csoportonként.

A magyar anyanyelvűek által lakott járasokban, például Zemplénben, a Szerencsi járásban 1, a Tokaji járásban 2, a Sárospataki járásban 1, míg a Sátoraljaújhelyi járásban ugyancsak 1 település volt érintett. Zemplén vármegyében a 450 település közül összesen 195-nek változott meg a neve (43,3%). Az öt legészakibb járásban viszont a települések több mint felének törzskönyvezték mondhatni nemcsak magyarosabb, de „magyarosított” nevet, így a Varannóiban 76,1%, a Homonnaiban 58,7%, a Mezőlaborciban 69,4%, a Sztropkóiban 72,7%, míg a Szinnaiban 83,7% volt az arányuk.

Ennek oka lehetett egyrészt, hogy korábban az északi, hegyvidéki települések közül csak néhány kapott új, magyar nevet 1898 előtt. Másrészt számottevő magyar ajkú

lakossággal soha nem rendelkeztek, így eredetileg sem kaptak magyar nevet. A Törzskönyvbizottság így döntően nem magyar nevű településnév-állománnyal találkozott a rendezés során.

A „magyarosítás” legegyszerűbb módja a név lefordítása volt, példaként megemlíthető Lukácsi (korábban Lukasóc, Homonnai j.), Utcás (Ulics, Szinnai j.) és Görbeszeg (Ulics-Kriva, Szinnai j.). Megoldást jelenthetett, hogy a magyarhoz igazították az idegen nevet, például a Sztropkói járásban Holcsikócot Holcsíkká nevezték át. A magyarítás még jobban szembeűnő, ha a településnevet hasonló hangzású, de magyar névre cserélték le, például Papina így vált Papházává (Szinnai j.).

Végül számos település azonban olyan nevet kapott, amely nem vagy csak tágabb értelmezésben utalt adottságaira. Mező András ismeretlen motivációjú településneveknek nevezte azokat a neveket, amelyeknek semmilyen indok alapján nem talált magyarázatot, vagyis nem volt kapcsolódási pontjuk sem a helybeli lakossághoz, azok nyelvéhez, esetleg más helyi jellemzőkhöz, legyen az akár társadalmi vagy környezeti szempont. Zemplén vármegyéből Kurucfalva (Kudlóc – Homonnai j.), Hegyvég (Pritulyán – Sztropkói j.), Ordasfalva (Oreszka – Nagymihályi j.), Éralja (Inóc – Szinnai j.), Juhos (Parihuzóc – Szinnai j.), Tölgyeshegy (Zubna – Szinnai j.), Újszék (Novoszedlica – Szinnai j.), Zuhatag (Sztakcsin Rosztoka – Szinnai j.), Érfalu (Potocska – Sztropkói j.), Köves (Kolbóc – Sztropkói j.), Alsónyírjes (Tót Kajna – Varannói j.), Merészpatak (Mernyik – Varannói j.) nevezhető meg példaként. Mező András bizonytalan, ismeretlen névadó új jelzővel, jelzőcserével típusba sorolta például a zempléni települések közül Végaszót (Kolbásó – Szinnai j.), Kisvölgyet (Kriszlóc – Sztropkói j.) és Nagyköpatakot (Kvakóc – Varannói j.).

További példaként a zempléni Újszomotor (korábban: Zsalobina) esete érdemel különös figyelmet. A falu az Olyka völgyétől, illetve a folyó Ondavába való torkolatától néhány kilométerre keletre feküdt, illetve 1910-ben a Varannói járáshoz tartozott. A falunak már a millenniumra készülve új nevet javasolt a Magyar Nyelvet és Népnevelést Zemplén Vármegyében Terjesztő Egyesület, Zemplén-Zsámbok formában. A község vezetői ezt a formulát akkor nem fogadták el, mivel a Zomotor nevet kívánták saját maguknak. További háttérmagyarázatként megjegyezzük, hogy Szomotor község ugyancsak Zemplénben található, a Bodroghözben, és népességének 98,9%-a magyar anyanyelvűnek vallotta magát 1910-ben. Jellemző a kortársak vélekedésére, hogy a közhangulat eredményeképpen a „szomorú tor” kifejezésből származtatták a település nevét, utalva Álmos vezérnek a honfoglaláskor bekövetkezett halálára. 1903-ban azonban az Országos Községi Törzskönyvbizottság foglalkozott a falu leendő nevével, végül három névből kívántak választani: A) Szaloba, B) Szomotor, C) Zomotor. Végül azonban az Újszomotor név mellett döntöttek, utalva arra, hogy már létezik egy ilyen nevű település, tehát mivel Zsalobina később kapta a nevét, ezért az új melléknevet is a névhez illesztették.³⁵

Sáros vármegyében összesen 202 település kapott magyarosabb nevet (53,4%), ráadásul minden járás érintett volt, még a legalacsonyabb értékkel bíró Lemesi járásban is 8 település kapott új nevet (19,4%). A magyarosabb nevű települések aránya a Felsővízközi járásban bizonyult a legmagasabbnak Sárosban, ahol 60-ból 56 település járt így (93,3%), de a Girálty járásban is 61,7%, míg a Bártfaiban 63,4% volt az arányuk. A

³⁵ Mező 1982. 259–260.

Héthársi járásban a falvak többsége, 52,6%-a ugyancsak magyarosabb nevet kapott. A magyarosabb névre Sáros vármegyéből példaként Bélavézse (Bártfai járás) falvat említjük meg, amelynek a rendezés előtt Belovezsa volt a neve. A szláv nyelvek csekély ismerete is elegendő ahhoz, hogy a fehér melléknevet felfedezzük a korábbi névben.

A fordítás ugyancsak népszerű módszernek bizonyult Sárosban is, a teljesség igénye nélkül néhány olyan példát közlünk, ahol a nevek kialakításakor egyéb jelzőt, vagy szót is a névhez toldottak. A Bártfai járásban fekvő Sárosgörbényt korábban Krivének hívták.³⁶ A falu 195 lakosából 186 ruszin ajkú volt. Hasonló módszerrel vált Sztarina Poprádófaluvá³⁷ (Héthársi j.), Pitrova Végpetrivé (Bártfai j.), Gribo Kisgombássá³⁸ (Felsővízközi j.), Mesztiszkó Kishellyé³⁹ (Felsővízközi j.), Gavranecz Kishollóddá⁴⁰ (Felsővízközi j.), Polyakóc Tapolylengyellé⁴¹ (Girálti j.), Jesztreb Felsőkányává⁴² (Héthársi j.), Orosz-Volya Kisszabadossá⁴³ (Girálti j.). Sáros vármegyében az ismeretlen motivációjú névadás csoportjába kerültek például az alábbi települések: Alsópagony (Alsó-Polyánka – Bártfai j.), Alsóvízköz (Alsó-Svidnik – Felsővízközi j.), Rózsadomb (Bodrudsál – Felsővízközi j.), Erdővágás (Richvald – Bártfai j.), Kavicsos (Livó – Bártfai j.), Bátorhegy (Bisztra-Krajnó – Felsővízközi j.), Felsővízköz (Felső-Svidnik – Felsővízközi j.), Körmös (Kozsuhóc – Felsővízközi j.).

³⁶ 'krivý' = görbe

³⁷ 'stary' = öreg, ó

³⁸ 'hriby' = gomba

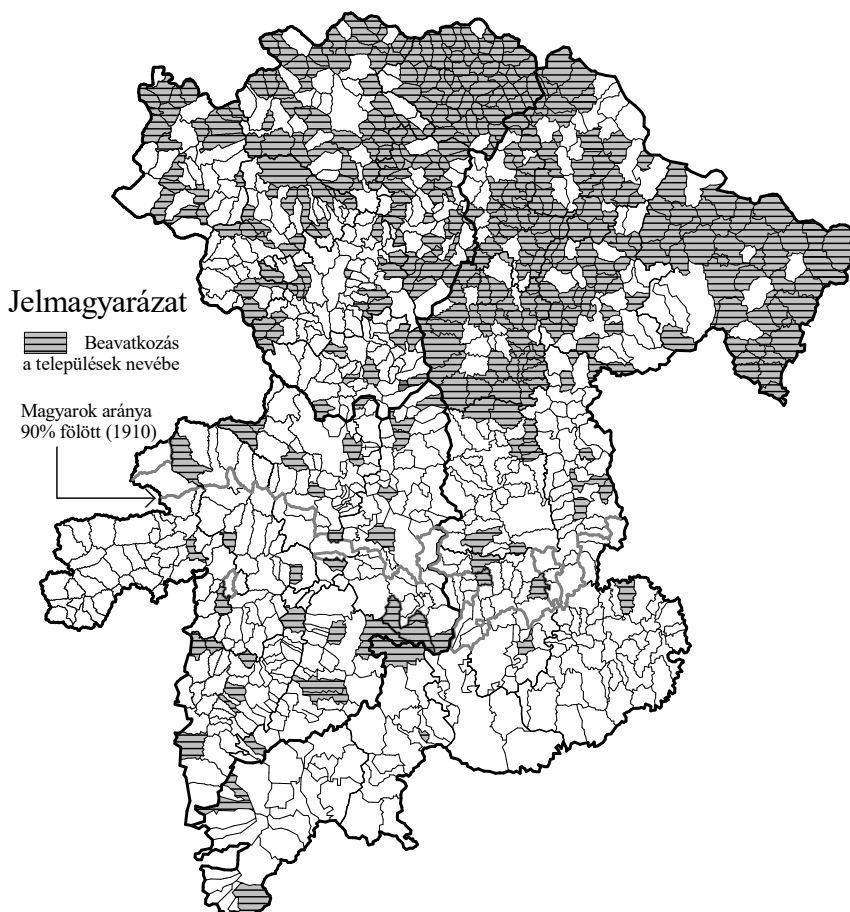
³⁹ 'miesto' = hely

⁴⁰ 'vrana' = varjú; 'havran' = holló

⁴¹ 'Poliak' = lengyel

⁴² 'jastrab' = kánya

⁴³ 'voľný' = szabad

2. térkép. Magyarosabb és magyarosított nevű települések Zemplén, Sáros és Abaúj-Torna vármegyékben az Országos Községi Törzskönyvbizottság döntése értelmében (1904, 1905).
(Forrás: Saját szerkesztés.)

Abaúj-Tornában a 261 településből 34-nek törzskönyveztek magyarosabb nevet (13%). A járások átlagai között is kisebb volt a különbség a legnagyobb (17,9%) és legkisebb érték (4,4%) között, mint Zemplénben vagy Sárosban. Abaúj-Tornában kisebb volumenű beavatkozások történtek a települések nevébe, mert járásonként 2 és 9 között alakult a magyarosított nevű települések száma. Jellemző példának tekinthető a Füzeri járásban fekvő Szkáros település esete, hiszen neve Eszkárosra változott. A magánhangzók magyarosabbá tétele úgy is megtörténhetett, ha vessző segítségével hosszúra változtatták a magánhangzót, például Rank település így vált Ránkká, illetve Ujváros Szaláncújvárossá. A gönci járásban Bodókő-Ujfalu és Bodókő-Váralja neve hasonló rend szerint, de mássalhangzók betoldásával újult meg: Boldogkőújfaluvá, illetve Boldogkőváraljává nevezték át őket. A Kassai járásban fekvő Koksó-Mindszent törzskönyvezett neve Kassamindszent lett. Ritkább esetekben a nevek egyszerűsítése ugyancsak előfordult: Kovácsvágás-Huta neve Vágáshutára, míg Sompaták-Nagy-Huta neve Nagyhutára változott.

5. Az 1906. évi anyakönyvek Sátoraljaújhelyen

Sátoraljaújhely népessége 1900-ban 16712, míg 1910-ben 19780⁴⁴ fő volt, így 1906-ban 17 és 18 ezer fő között lehetett Sátoraljaújhely népességszáma. A Statisztikai Hivatal által közreadott demográfiai adatok alapján a 20. század első éveiben évente kb. 200 fő körül alakult a természetes szaporulat a városban, ami egy évtized alatt így összesen kb. 2000 főt jelenthetett. Az említett két népszámlálás eredménye között ugyanakkor kerekítve 3000 fő volt a különbség, így a migrációból minimum 500, de nagy valószínűséggel közel 1000 fős többlet keletkezhetett.⁴⁵ Az általunk vizsgált 1906. évi anyakönyvek mindegyike tartalmaz a születési helyre vonatkozó bejegyzést is.

5.1. Sátoraljaújhely 1906. évi születési anyakönyve

Sátoraljaújhelyen 719 bejegyzést tettek a születési anyakönyvbe 1906-ban. Ez azonban nem jelenti azt, hogy pontosan ennyien is születtek volna az adott évben a városban, mert 9 főt utóanyakönyvezéssel jegyeztek be, illetve 5 édesanya ugyan a város kórházában szült, de egyikük sem helyi lakos volt.⁴⁶ 1906-ból összesen 1313 születési hely állt rendelkezésünkre,⁴⁷ ami Sátoraljaújhely lakosságának közel 10%-t jelenti. 1906-ban az édesapák 20,75%-a volt helybeli születésű, míg az édesanyáknak is csak 24,3%-a. A legnagyobb kibocsátó településeket a 2. táblázatban foglaltuk össze.

Ssz.	Település	Szülő	Ssz.	Település	Szülő
1.	Sárospatak (Zemplén)	23	9.	Debrecen (Hajdú)	9
2.	Tolcsva (Zemplén)	22	10.	Gálszécs (Zemplén)	8
3.	Kassa (Abaúj-Torna)	15		Királyhelmec (Zemplén)	8
	Olaszliszka (Zemplén)	15		Miskolc (Borsod)	8
5.	Budapest (Pest-PSK)	14		Nagykövesd (Zemplén)	8
	Munkács (Bereg)	14	14.	Céke (Zemplén)	7
7.	Ungvár (Ung)	12		Beregszász (Bereg)	7
8.	Nyíregyháza (Szabolcs)	11		Mikóháza (Zemplén)	7

2. táblázat. Az 1906-ban Sátoraljaújhelyen született gyermekek szülei születési helyeinek rangsora. (Saját szerkesztés az 1906. évi születési anyakönyvek alapján.)⁴⁸

⁴⁴ Az adatok a jelenlévő polgári népességre vonatkoznak. Népszámlálás 1912. 826.

⁴⁵ Egy hivatalos adatot tudunk megemlíteni, 1910 után ugyanis a közzétett népszámlálási kötetek publikálták az 1900 és 1910 közötti népmozgalom számaát is. Sátoraljaújhely esetében mindez azt jelentette, hogy 1900 és 1910 között csak bevándorlásból 1685 fővel gyarapodott a népesség száma! Népszámlálás 1912. 266–267.

⁴⁶ Még az is előfordult, hogy a kórházban született gyermekek közül egyet kétszer írtak be az anyakönyvbe (596. és 612. sorszám alatt)! MNL BAZML SFL XXXIII.2.a Születési 270. k.

⁴⁷ 1906-ban 88, a kor szokása és polgári joga szerint törvénytelennek nevezett születés történt Sátoraljaújhelyen, esetükben az apákra vonatkozó részeket egyszerűen kihúzták, vagyis ennyivel kevesebb apa adatait tudtuk felhasználni. Két édesapa születési helyét nem ismerjük, mert egyikük nem tudta, hol született, másikat ismeretlenként határozták meg. 1906-ban 4 ikerszületés is volt.

⁴⁸ MNL BAZML SFL XXXIII.2.a Születési 270. k.

Ezek a települések vagy a földrajzi közelségük miatt váltak a legnagyobb kibocsátókká (Sátoraljaújhely környéki falvak), vagy a településhierarchia magasabb szintjén álltak (járásközpontok és vármegyeszékhelyek, illetve Budapest), amihez magasabb lélekszám is társult. A legnagyobb kibocsátó Sárospatak volt, hiszen az 1906. évi adatok alapján 23 szülő származott el onnan. Tolcsva 22 fővel a második, míg Kassa és Olaszliszka 15–15 fővel a harmadik lett. Egyes települések esetében a férfiak és nők nem egyforma mértékben választották Sátoraljaújhelyt lakóhelyüknek. 1906-ból pedig Kírályhelmecről érkezett 8 férfi, míg nő egy sem, Nagymihály esetében ugyancsak 5 férfi érkezett, Cselejről pedig 4 férfi. Csak nők érkeztek Kistoronyáról és Tokajról (6–6 fő), Mádról (5 fő) és Bártfáról (3 fő).

5.2. Sátoraljaújhely 1906. évi halálozási anyakönyve

A halálozási anyakönyvbe ugyancsak bejegyezték a születési helyeket is (továbbá a név és életkor, szülők, pontos dátum és a bejelentő neve került még feltüntetésre). Sátoraljaújhelyen 1906-ban 532 bejegyzést tettek a halotti anyakönyvbe, de 441 konkrét születési helyet lehetett számításba venni.⁴⁹ Az 1906-ban elhunytak közül összesen 249-en (56,5%) születtek helyben. 1906-ban 192 öt éven aluli gyermek halálozott el, ami összesen 43,5%-ot jelentett. Többségük helyi születésű volt: az 5 év alatti elhunyt gyermekek között csupán 20 fő nem sátoraljaújhelyi születésű volt. A számokat átcsoportosítva: 1906-ban 57 volt a helyi születésű 5 évnél idősebb halottak száma (13%). Ezzel szemben a nem helyi születésű 5 évnél idősebb holtak száma: $441 - 249 - 20 = 173$ (39%). A 20 éven felüli lakosságot tekintve, közülük összesen 215 fő hunyt el, és csupán 52 személy (24,2%) született a vármegyeszékhelyen.⁵⁰ Az 1906-ban elhunytak közül a Kassáról elszármazottak voltak a legtöbben, szám szerint 7-en, őket követték a sárospatakiak 6 fővel, majd Magyarizsép (5 fő, Zemplén), Csörgő (3 fő, Zemplén), Ladamóc (3 fő, Zemplén), Miskolc 3 fő, illetve Füžérradvány (3 fő, Abaúj-Torna) következett a kibocsátók között. Kassa első helyezése annak volt köszönhető, hogy az elhunytak közül 5 gyermek volt, akik csupán 1–3 hónaposak voltak.

5.3. Sátoraljaújhely 1906. évi házassági anyakönyve

Az 1906. évi anyakönyvek közül a házassági anyakönyvek közlik az egyénéről a leg részletesebb adatokat, bejegyezve a házasulandók nevét, lakhelyét, születési helyét, foglalkozását, születési idejét és vallását, továbbá a szülők nevét, lakhelyét és foglalkozását. Sátoraljaújhelyen 1906-ban 147 házasság kötöttetett úgy, hogy a menyasszonyok közül csupán hárman nem voltak sátoraljaújhelyi lakosok. A férjek esetében viszont 38-an (25,9%)

⁴⁹ Mi az elhunytak közül nem vettük figyelembe az ismeretleneket, a kórházban elhunyt, de más településeken élt állampolgárokat, az azonosíthatatlan vízi hullákat stb., tehát csakis a bizonyíthatóan Sátoraljaújhelyen élt állampolgárokkal foglalkoztunk. 1906-ban a kórházban elhunytak száma 86 volt. Végül megjegyezzük, hogy ráadásul az anyakönyvbe a kórházban elhunytakat nem az előre kitöltött oldal formanyomtatvány szerinti soraiba írták be, hanem az üres sorok mellé, a margóra. Kiseb hiányosságot jelentett, hogy 4 elhalálozott személynek nem ismerjük a születési helyét, mert a bejelentőknek vagy a rokonságnak nem volt pontos tudomása erről, ill. végül az 1906-os anyakönyvbe tettek egy utólagos bejegyzést is.

⁵⁰ Nem számítva hozzájuk a két ismeretlen korú elhunytat.

nem voltak sátorlajújhelyi lakosok. Csak egyetlen házasulandó pár akadt azonban, amelynek egyik tagjának sem volt – a személyes adatai alapján – a házasságot megelőzően kapcsolódási pontja Zemplén központjához.

A házasulandók születési helyét tekintve már közel sem volt ilyen egyszerű a kép. A férfiak közül 26-an születtek Sátorlajújhelyen (17,7%), míg a feleségek közül 65 helybeli születésű volt (44,2%). A helybeli születésűek között 9 házasság (a 147 házasság 6,1%-a) kötöttetett.⁵¹ A 147 házasságból 51 (34,7%) kötöttetett bevándorlók között, vagyis mindkét fél máshol született, de a házasságkötéskor már Sátorlajújhelyen éltek.

A házasságok felekezeti hovatartozását tekintve egy vallási csoport házasodott csak a saját vallásán belül 1906-ban: a baptisták. 1906-ban az egyetlen baptista férj lépett frigyre az egyetlen baptista menyasszonnyal. Az izraeliták ugyancsak szigorú endogámiát követtek, de akadt egy kivétel.⁵² 1906-ban 47 izraelita házasság kötöttetett. Ezek a házasságok talán leginkább abban különböztek a más vallásúak által kötöttektől, hogy a menyasszonyok túlnyomórészt helybeliek voltak (lásd 3. táblázat). 1906-ban, az izraelita férfiak majd 90%-os bevándorlási aránya alapján úgy tűnik, a városba újonnan betelepülő izraelita férfiak úgy szilárdították meg helyzetüket véglegesen a településen, hogy egy helyi család leányát vették feleségül. A további négy vallás – római katolikus, görögkatolikus, református és evangélikus – követői között számos vegyes házasság fordult elő (lásd 3. táblázat).

	Összes		Nem sátorlajújhelyi születésű				Vegyes házasság	
Felekezetek	Férj	Feleség	Férj	Férj%	Feleség	Feleség%	Férj	Férj%
Baptista	1	1	1	100	1	100	0	0
Evangélikus	6	3	6	100	1	33	6	100
Görög kat.	20	34	15	75	23	67,6	7	35
Izraelita	48	47	43	89,6	18	38,3	1	2,1
Református	18	13	13	72,2	7	53,8	14	77,7
Római kat.	54	49	43	79,6	32	65,1	27	50
Összesen:	147	147	121	82,3	83	56,5	55	37,4

3. táblázat. Az 1906-ban Sátorlajújhelyen kötött házasságok részletezése
(Saját szerkesztés az 1906. évi házassági anyakönyv alapján.)⁵³

⁵¹ A felekezeti megoszlás 1906-ban: két római katolikus, két görögkatolikus, két református, egy izraelita és két vegyes házasság (egy görög-római katolikus és egy római katolikus-református).

⁵² Az izraelita férfiak között előfordult egyetlen más felekezettel kötött házasságot azért emeljük ki külön is, mert vizsgálatunk során „szerencsénk” volt felfedezni az okot is. Erős a gyanúnk, hogy az egyetlen kivételnek számító házasság „kényszer” miatt került megkötésre. Az izraelita férj, illetve római katolikus feleség házasságkötése 1906 januárjában volt, majd márciusban már meg is született fiuk. Az édesapai bejegyzés szerint a férjnek ekkor már református volt a vallása!

⁵³ MNL BAZML SFL XXXIII.2.a Házassági 195. k.

6. A törzskönyvezett nevek írásmódja az 1906. évi hivatalos dokumentumokban

Ahogy az előző fejezetekben is bemutattuk, az 1906. évi anyakönyvekben összesen több mint 2000 településnév volt bejegyezve a születési helyek rovatban. A magas mintaszám ellenére a vizsgálatunk szempontjából azonban a települések töredéke vehető figyelembe, a helybeliek nagy száma miatt.

Az új, törzskönyvezett nevekről azonban kijelenthető, hogy gyakorlatilag nem kerültek át a köztudatba és így a gyakorlatba. A Nagy-, Alsó-, Felső- stb. előtagokat rendszerint külön írták, a leggyakoribb írásmód például a Nagy Géres, Alsó Regmec formula volt. A kötőjelek használata is fennmaradt, például Alsó-Berecki formában. Az új jelzőket a gyakorlatban az esetek többségében nem alkalmazták, például Révleányvár nevéből a „Rév-” előtag nem jelent meg. Előfordult olyan névváltozatok használata is, amelyek soha nem is voltak hivatalosak, például bejegyzésre került Alsó Mislye neve, ami helyett Mislyét kellett volna írni, míg a rendezés előtt Mislyinának hívták a települést. Abaúj-Tornában azonban volt egy Alsó-Mislye, ha arról lett volna szó, akkor viszont ki kellett volna írni a vármegye nevét. A nem hivatalos nevek használatának köznyelvi megszokása érvényesült Regmec esetében, ami jelző nélkül került bejegyzésre, noha létezett a rendezés előtt és után is Alsó-, illetve Felső-Regmec is.

A vizsgálatunk szempontjából azonban a magyarosabb nevek sorsa tűnik a legfontosabbnak. A törzskönyvezett nevek használata nem valósult meg a gyakorlatban, például bejegyzésre került a már tárgyalt Újszomotor helyett a korábbi, Zsalobina névalak. Az anyakönyvekben az összes, formájában, jelentésében magyarosabbá tett név esetében a régi formulát használták, példaként megemlítjük, hogy bejegyzésre került a korábbi nevek közül Ladmócz (Ladamócz helyett), Makócz (Mákos helyett), Hosztovica (Vendégi helyett), Leleszpolyán (Bodrogmező helyett), Alsóhrabóc (Alsógyertyán helyett), Felső Csebinye (Felsőcsebény helyett), Ublya (Ugar helyett). Nagymihály járásközpont közvetlen szomszédságában, de már Ung vármegyéhez tartozó Sztrajnyán neve ugyancsak a korábbi formulát követte, hiszen a törzskönyvezett neve Laborczszög volt. (Ma már Mihálovce/Nagymihály részét képezi a falu.)

Összegzésképpen: a magyarosabb formátumú településnevek esetében a halálózási anyakönyvben mind a számításba vehető 12 település nevét a törzskönyvezés előtti formában jegyezték be (12/12). A születési anyakönyvben ez az arány 37/37 volt, míg a házassági anyakönyvben: 1/1 (Rózsadomb/Bodruzsál) volt.

Végül megjegyezzük, hogy az új helyesírásnak megfelelő, helyes alakban jegyezték be a Sáros vármegyei Sebeskellemes nevét az anyakönyvbe.

Összegzés

A források alapján tehát úgy tűnik, az új nevek 1906-ban még nem mentek át a gyakorlati élet próbáján, mert nem használták őket az anyakönyvek bejegyzéseinél. Úgy tűnik, minél messzebb volt egy település, amit születési helyként bejegyeztek valamelyik anyakönyvbe, annál nagyobb esély volt arra, hogy hiba csúszott a leírásába. Megjegyezzük, 1907-től már nem kellett a születési helyeket bejegyezni az anyakönyvekbe, mert egyszerűsítették a formai követelményeket. Nehezen lehet elképzelni, hogy az anyakönyvi

részek kitöltésénél szükséges személyi adatokról, amelyek 1906-ig az anyakönyvek kitöltéséhez nélkülözhetetlen információk voltak, az állam csupán egyszerűsítési szándékkal lemondott. Ennek hátterében valószínűleg több tényező állhatott, valószínűleg az egyre erősödő vándorlási hajlam miatt egyre több esetben nehézségekbe ütközött az anyakönyvi részek kitöltése, ha valamilyen vitás kérdés, helyzet állt elő, továbbá mindezt papírokkal, vagy tanúkkal kellett bizonyítani. Végeredményben, ha nem kérdeztek rá az egyén esetében, hogy hol is született, kevesebb esély volt arra, hogy hibásan töltsék ki a dokumentumokat. Egy-egy Sátorajújhelytől távolabb fekvő település esetében valószínűleg nem volt elvárható, hogy a hivatalnok segédlet nélkül is tudja, hol is fekszik az adott település. Példaként egy szintén dualizmuskori forrás bejegyzéseit említjük meg. 1869-ben, a népszámlálás íveinek felvételekor, Sátorajújhelyen előfordultak hibás bejegyzések is, például *Barót* falu (Háromszék) esetében csupán az Erdélyt adták meg, Rábaszentmihály (Győr) Vas vármegyeinek lett jegyezve, míg Kecskemét (Pest-PSK) Szolnok vármegye részeként lett feltüntetve.

A korban a településnevek írásmódjában sem érvényesült a pontos helyesírás. Példaként említhető, hogy a vármegyei monográfiák sorozat részeként, 1896-ban megjelent (Borovszky Samu szerkesztésében) Abaúj-Torna vármegye és Kassa című kötet. A könyvben egy falu, a hivatalosan Hymnek nevezett település nevét Himnek írták, noha valószínűleg csak 1905-ben kapta meg a Hím elnevezést. A településnevek törzskönyvezése során tehát egyrészt sikerült megvalósítani az egyedi tulajdonnevek rendszerét, másrészt valószínűnek tűnik, hogy a munka során el kellett volna kerülni a mesterségesen kialakított, a helyi lakosságra felülről ráerőszakolt formulákat, a mielőbbi sikeres adaptáció reményében.

Róbert Bagdi

Names of Settlements as Defined by the National Municipal Registration Committee on the Eastern Edge of Upper Hungary, and Their Practical Use

In Hungary, it was during the era of Dualism that the historically developed names of settlements got systematized, as numerous names were in use that denoted not just one settlement.

The framework of registration was defined by the 4th Law Article of 1898.

In 1904, Zemplén county, while in 1905, Abaúj-Torna and Sáros counties received officially registered names, among which the rate of the changed names ranged from 55.7% (Abaúj-Torna) to 66.9% (Sáros) around the Eastern edge of Upper Hungary. In our study, we aim to systematize the registered settlement names of these three counties on the basis of what methods prevail in the naming conventions, also showing on maps the real spatial distribution of those settlements.

It can be verified based on the 1906 registers of Sátoraljaújhely in what rates the new settlement names had been adapted. Ultimately, it can be stated that the new settlement names had not or very vaguely got adapted into practice.

Források

Levéltári források

MNL BAZML SFL	Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár Sátoraljaújhelyi Fióklevéltára
XXXIII.2.a	Zemplén megye kerületi anyakönyvi másodpéldányainak levéltári gyűjteménye 1895–2004. Anyakönyvi kötetek 1895–1980.
Házassági 195. k.	Sátoraljaújhely házassági anyakönyve 1905–1906.
Születési 270. k.	Sátoraljaújhely születési anyakönyve 1906.

Nyomtatott források

	Abaúj-Torna vármegye községei és egyéb lakott helyei továbbá Kassa szab. kir. város egyéb lakott helyei hivatalos neveinek jegyzéke. Bp., 1905.
Jeneyné–Tóth 1997.	Dr. Jeney Andrásné, Tóth Árpád (szerk.): A történeti Magyarország városainak és községeinek névváltozatai az Országos Községi Törzskönyvbizottság iratanyaga alapján (1898–1913). Bp., 1997.
Népszámlálás 1912.	A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása. Bp., 1912.
	Sáros vármegye községei és egyéb lakott helyei hivatalos neveinek jegyzéke. Bp., 1905.
	Zemplén vármegye községei és egyéb lakott helyei hivatalos neveinek jegyzéke. Bp., 1905.

Szakirodalom

Ifj. Barta 2009.	Ifj. Barta János: „Ha Zemplin vármegyét az útás vizsgálja”. Debrecen, 2009.
Borovszky [é. n.]	Borovszky Samu (szerk.): Zemplén vármegye. Bp., [é. n.]
Borovszky 1896.	Borovszky Samu, Sziklay János (szerk.): Abauj-Torna vármegye és Kassa. Bp., 1896.

- Buday 1906. Buday László: Magyarország községneveinek törzskönyvezése. In: Földrajzi Közlemények, 34. (1906) 6. füz. 224–229.
- Hoffmann 2003. Hoffmann István: Magyar helynévkutatás 1958–2002. Debrecen, 2003.
- Kálmán 1988. Kálmán Béla: A nevek világa. Bp., 1988.
- Kniezsa 1941. Kniezsa István: Adalékok a magyar-szlovák nyelvhatár történetéhez. Bp., 1941.
- Kókai 2008. Kókai Sándor: Kiszombor földrajzi környezete. In: Kiszombor monográfiája I. Szerk.: Marosvári Attila. Kiszombor, 2008.
- Kovács 1938. Kovács Alajos: A magyar-tót nyelvhatár változásai az utolsó két évszázadban (Térképekkel). In: Századok, 72. (1938) pótfüz. 561–575.
- Kristó 1977. Kristó Gyula: Törzsek és törzsnévi helynevek. In: Magyar Őstörténeti Tanulmányok. Szerk.: Bartha Antal, Czeglédy Károly, Róna-Tas András. Bp., 1977.
- Lőrincze 1967. Lőrincze Lajos: Földrajzi neveink élete. In: Magyar nyelvjárások, 13. (1967) 3–28.
- Mező 1972. Mező András: Községneveink rendezése a századfordulón. In: Magyar Nyelv, 68. (1972) 54–66.
- Mező 1982. Mező András: A magyar hivatalos helységnévadás. Bp., 1982.
- Nagy 1914. Nagy Gyula: Zemplén vármegye új községnevei. In: Adalékok Zemplén Vármegye Történetéhez, 20. (1914) 1. sz. 1–10.
- Szabó 1966. Szabó István: A falurendszer kialakulása Magyarországon (X–XV. század). Bp., 1966.